

Naturskyddsföreningen

Ge oss kraft
att förändra
Pg.90 1909-2

69 naturvänliga idéer

Inspirationsmaterial för
praktiska naturvårdsåtgärder

Naturvänliga veckan 2013

Gör en naturvänlig insats

Detta är en sammanställning av olika metoder för hur man kan gynna vilda växter och djur i sin omgivning. Sammanställningen beskriver inte i åtgärderna i detalj utan är ett inspirationsmaterial. Alla kan göra något för den biologiska mångfalden, lycka till!

Innehåll

ÄNGSAKTIVITETER	2	ANDRA HJÄLP-INSATSER FÖR DJUR.....	6
1. Skapa en äng	2	43. Fladdermusholk	6
2. Skötsel av äng	2	44. Igelkottsbo	6
3. Hamla träd	2	45. Hasselmusholk	6
4. Gärdesgårdar	2	46. Ekorrholk	6
5. Talkoo	2	47. Rävgryt	6
6. Adoptera en vägren	2	48. Faunadepåer – levande död ved	6
7. Blomsterrondeller	2	49. Hjälp grodorna över vägen	6
TRÄD- OCH SKOGSVÅRDANDE INSATSER.....	2	50. Övervintringsplatser åt grod- och kräldjur	6
8. Plantera sälj och krypvide	2	51. Vinterbo till salamandrar	6
9. Naturvårdsröjning	3	52. Foderhäckar	6
10. Naturvårdsbränning	3	GYNNNA VATTENMILJÖER	7
NATURVÅRD I TRÄDGÅRDEN	3	53. Anlägg en våtmark.....	7
11. Vildträdgården – skapa småbiotoper.....	3	54. Restaurering av vattendrag.....	7
12. Förläng blomningstiden	3	55. Åtgärda vandringshinder för fisk	7
13. Byt växter med grannar	3	56. Rensa upp dammar.....	7
14. Kryddträdgård.....	3	57. Ta bort havstulpaner från båten utan gift	7
15. Anlägg en damm.....	3	58. Skrubba grönslick	7
16. Anlägg en vattenrabatt.....	3	59. Engagera dykare att skapa rika vattenmiljöer.....	7
17. Anlägg ett grönt tak.....	3	60. Havsstränder	7
HJÄLP BIN, FJÄRILAR OCH ANDRA INSEKTER.....	4	ÖVRIGA AKTIVITETER	7
18. Vildbihotell/stekelbatteri	4	61. Bli fauna- eller floraväktare	7
19. Humlebo	4	62. Lokal artdatabank	7
20. Grustäkter och sandiga miljöer	4	63. Informera markägare om hotade arter	7
21. Bifotboll.....	4	64. Anlägg en naturstig	8
22. Bikupor.....	4	65. Växtbytardag	8
23. Fjärilsrestaurang	4	66. Gerillaodling.....	8
24. Fjärilshotell	4	67. Visningsträdgård	8
25. Foderautomat för fjärilar	4	68. Kreatop	8
26. Brännässlor – fjärilarnas barnkammare.....	4	69. Vilda grannar-quiz	8
27. Skalbaggar och blomflugor.....	4	LÄR DIG MER.....	8
28. Mulmholk	5		
HJÄLP FÅGLARNA	5		
29. Fågelbord och holkar	5		
30. Fågelplattformar för sjöfåglar	5		
31. Plattform för fiskgjusar	5		
32. Berguplattform.....	5		
33. Svalbräddor.....	5		
34. Tornseglare	5		
35. Träd och buskar som fåglar gillar.....	5		
36. Fågelrestauranger	5		
37. Foderautomat.....	5		
38. Rovfågelpinne.....	5		
39. Hackspettsrestaurang	5		
40. Bomaterialautomat.....	5		
41. Fixa ett fågelbad	5		
42. Gör ett jordbad.....	6		

Denna sammanställning är underlag för
Naturvänliga veckan 2013

Projektledare: Per Bengtson, Naturskyddsföreningen
Sammanställningen har gjorts av biolog Hanna Nilsson.
Skog- och naturvårdsavdelningen, mars 2013

Omslagsfoto: Vinbärsfuks på strålöga, Per Bengtson
Mer information: www.naturskyddsforeningen.se

ÄNGSAKTIVITETER

1. Skapa en äng

Ängen är en av de allra artrikaste biotoperna. Man kan, genom att restaurera och sköta en tidigare slåtteräng eller skapa en ny, göra en viktig insats för den biologiska mångfalden. En äng går också att göra i litet format i trädgården eller på hyreshusets gård. För att restaurera en gammal slåtteräng behöver man ofta röja bort sly som börjat växa in. Det gör man med röjkniv eller buskklie och sedan är det oftast bara att slå på högsommaren och vänta på att ängsväxterna ska komma tillbaka via den fröbank som finns i jorden. Som hjälp på traven kan man också så in ängsväxter, men det bör då vara fröer från trakten.

2. Skötsel av äng

Att sköta, eller hävda, en äng går till så här: på våren räfsas ängen och fjolårets löv och nedfallna grenar eldas upp. Detta kallas fagning och är en perfekt aktivitet under naturvänliga veckan. Under högsommaren, när örterna har utvecklat sina frön, slås gräs och örter. När det slagna gräset ligger på tork fröar växterna ofta av sig, så att det kan bli nya plantor nästa vår. Sedan är det viktigt att verkligen ta bort det slagna ängshöet. Det är just det att man ständigt tar bort skörden som gör markerna magra och därför så artrika. För mer information om ängar och ängsskötsel rekommenderas Naturskyddsföreningens faktablad Ängar och ängsvård:

<http://www.melicamedia.se/lie/pdf/angsfaktablad.pdf> samt Jordbruksverkets broschyr Ängar:

http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_ovrigt/ovr3_10.pdf

3. Hamla träd

Hamlade träd skapar en värdefull miljö för djur och växter. Många larver, svampar, insekter och mossor lever på hamlade träd. Det gynnar även uppkomsten av ihåliga träd. Hamlingen ska ske vart femte år och utföras på sensommaren, juli-september. Hamlade träd behöver mycket ljus så det är viktigt att lämna en zon fri från igenväxning runt om trädet. För att lära sig mer om hamling se publikationen om hamling i Östra Vätterbranterna som länsstyrelsen i Jönköping tagit fram:

http://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/SiteCollectionDocuments/sv/publikationer/2007/2007_26.pdf

4. Gärdesgårdar

På gamla gärdesgårdar av obehandlat trä finns ofta många intressanta lavar. Även skyddsvärda insekter använder den döda veden för sin fortplantning. Se till att dessa gärdesgårdar bevaras och sköts, t.ex. att murket virke byts ut efter hand, eller bygg nya gärdesgårdar i samband med ängsskötseln som blir som en investering för framtiden.

5. Talkoo

Talkoo betyder bygemenskap på finska och är där en beprövad metod för att röja ängsmark. I ett riktigt talkooläger bor man i militärtält, har ett gemensamt kök- och bastutält där man bastar efter dagens hårda, men viktiga arbete. Genomförs på ett naturskönt område i samråd med markägare och naturvårdande myndigheter. Syftet kan t.ex. vara att manuellt röja igenväxande kulturlandskap med stenmurar och åkerholmar.

6. Adoptera en vägren

Vägrenar är de största ängs-liknande markerna som finns i Sverige! Om de sköts rätt gynnas insekter och örter. Det är en utmärkt plats att nyskapa ängsmark med slåtter, hävda och sköta redan artrika vägrenar, anlägga örtrika torrbackar och ta vara på vegetationsfria ytor i soliga lägen där jordhumlor och flera andra insekter kan bygga bon genom att säkerställa ett kontinuerligt slitage. Vägrenar kan fungera som spridningskorridorer och är därför viktiga element i landskapet. Lokala småvägar sköts ofta av samfälligheter. Uppmuntra dem att slått vägrenarna, precis som man gör med ängsmarker. Kontakta kommunen eller Trafikverket och be om att få ta hand om skötseln av en artrik vägren.

7. Blomsterrondeller

Ta kontakt med din kommun och föreslå att rondellerna piffas upp. De kan exempelvis omvandlas till en slåtteräng.

TRÄD- OCH SKOGSVÅRDANDE INSATSER

8. Plantera sälg och krypvide

Sälg blommar mycket tidigt på våren och hanbusken är en mycket viktig källa till pollen för många tidiga insekter som inte har mycket annat att äta. Även för de tidigt anländande lövsångarna är sälgens pollen och nektar en viktig födotillgång. Men sälgen har även en stor betydelse för den biologiska mångfalden i alla dess levnadsskeenden liksom som död ved så att värna gamla träd samt plantera nya är en mycket viktig insats för den biologiska mångfalden. Även att plantera krypvide, som marktäckare i soliga lägen t.ex. i slänter och vägkanter, är en viktig insats för den biologiska mångfalden då även dessa hanblommor bidrar med pollen till insekter tidigt på våren. Mer information om sälg och dess betydelse finns i boken: Sälg – livets viktigaste frukost av Bengt Ehnström.

9. Naturvårdsröjning

Att röja sly och gran från igenväxande marker eller att frihugga kring igenväxta ljusålskande träd såsom ekar är en bra idé och bör ske i samråd med kommun och markägare. Röjningen bör göras i etapper och bäst är att genomföra den när det inte är växt- och häckningssäsong. Roslagskretsens skogsgrupp rensade bort grannar för att skydda igenväxande ädellövskog i ett naturreservat. Insatsen utfördes i samråd med länsstyrelsen. Sedan såldes de avverkade grannarna som julgrannar på en julmarknad. På så sätt tjänade de en liten slant samtidigt som de gjorde en viktig naturvårdsinsats.

10. Naturvårdsbränning

Bränd ved är en bristvara i dagens skogar, särskilt lövved av t.ex. asp och björk. Enstaka träd kan brandskadas på ett kontrollerat sätt genom att anlägga en brasa vid den när det är blött i markerna. En sådan bränning i mindre skala har genomförts av Roslagskretsen. I samarbete med kommunekologen kan man även planera en bränning i större skala i lämpligt naturområde såsom Botkyrka kommun gjorde.

NATURVÅRD I TRÄDGÅRDEN

11. Vildträdgården – skapa småbiotoper

En trädgård kan vara ett perfekt hem för många olika växt- och djurarter. Oftast krävs inte särskilt stora förändringar för att skapa boplatser och småbiotoper. Se till att ha flera vegetationsskikt, först träd, gärna frukt- och bärträd, sedan lägre buskar och därunder skuggtåliga växter. Varje skikt fungerar som boplatser åt olika arter av fåglar och djur. En variation av buskar ger också större mångfald. Lämna en hög med ved i en undanskymd vrå. Där kan många mossor, lavar, svampar, insekter, spindlar och i vissa fall även större djur trivas. Likaså kan en hög med stenar locka till sig småkryp. En kompost med kvistar och löv kan bli ett vinterbo åt igelkottar och grod- och kräldjur. En damm, en liten äng och hemmagjorda bon gör också susen för växt- och djurlivet samt att spara lite brännässlor till förmån för fjärilarna och deras larver. Se mer nedan samt i boken: Vilda grannar av Per Bengtson och Maria Lewander.

12. Förläng blomningstiden

Försök att ha en lämplig blandning av växter som blommar under olika tidpunkter under säsongen. En lång blomningsperiod lockar till sig fler djurarter, vilket gynnar mångfalden.

13. Byt växter med grannar

Ett sätt att få växter att trivas är att byta växter med grannarna. Då får du plantor som trivs i klimatet där du bor och dessutom slipper du de långa transporter som ofta ligger bakom köpta växter. Arrangera gärna en växtbytardag tillsammans med den lokala trädgårdsföreningen.

14. Kryddträdgård

Kryddväxter är populära hos både människor och många insekter så som fjärilar, humlor och vilda bin. Plantera din egen kryddhörna med exempelvis oregano, timjan, salvia och isop på en varm och solig plats. Detta kan med fördel även göras i kruka på balkongen!

15. Anlägg en damm

En damm kan fungera som hem åt många olika arter. Med den får du in vattenlevande växt- och djurarter i din trädgård, samtidigt som förbipasserande djur kan stanna till och dricka och bada. För att djuren ska kunna ta sig ned till vattnet krävs att dammen har åtminstone en sluttande sida. Djupet är också viktigt. Om allt vatten fryser kan inte djur övervintra på en isfri plats. Se därför till att ha ett djup på minst 60 cm. Det är bäst att anlägga dammen på jämn mark och undvika skuggiga platser. Platsen ska även vara lättillgänglig för djuren, så se till att ha en skyddad korridor som leder dit. Läs mer om hur du kan anlägga en damm i böckerna Vilda grannar och Dammhandboken av Naturskyddsföreningen.

16. Anlägg en vattenrabatt

Även minde vattenspeglar är betydelsefulla och kan vara ett bra alternativ till en damm. En vattenrabatt kan anläggas med hjälp av en tunna som placeras ovan jord eller helt eller halvt nedgrävd i marken. I den kan man sedan plantera lämpliga vattenväxter och kanske föra in lite padd- eller grodrom för att se om de utvecklas till fullbildade djur. (Grodrom är liksom fullbildade groddjur fridlyst, men rom får tas hem och studeras i pedagogiskt syfte, om grodorna sedan släpps tillbaka där rommen hämtades.) En näckros kan vara vacker i tunnan, men måste övervintra på annan plats. Tunnan bör inte vara vattenfylld på vintern och får tas fram på nytt till våren. Att ha en bård med våtmarksväxter runt om tunnan lockar till sig insekter och blir en fin inramning av vattenrabatten.

17. Anlägg ett grönt tak

Platta och svagt lutande tak passar utmärkt till att anlägga ett grönt tak på. Det finns färdiga vegetationsmattor att köpa vilket gör det enkelt. Det finns flera fördelar med ett grönt tak, det skyddar taket och förlänger dess livstid då minst 50% av regnvattnet tas om hand av växterna, minskar buller, är isolerande, humlor, fjärilar och andra små insekter trivs utmärkt och det är fint att titta på!

HJÄLP BIN, FJÄRILAR OCH ANDRA INSEKTER

18. Vildbihotell/stekelbatteri

Bygg ett hotell för bin med hjälp av bambu eller vass av olika tjocklek som kapas och buntas ihop till ett knippe och sedan stoppas in i en snickrad låda eller konservburk. Det viktigaste är att se till att ena sidan är öppen och den andra tilltäppt och att placera boet på ett varmt och lite skyddat ställe. Man kan även borra ett antal olika hål i en tjock bräda eller stock. Hålen bör vara ca 6 cm djupa och 4–12 mm i diameter. De solitära vildbina och steklarna kan nu lägga ägg i dessa håligheter och med binas hjälp pollinerar trädgårdens växter medan steklarna hjälper till med bekämpningen av trädgårdens skadegörare.

19. Humlebo

Ett bo till en jordhumla kan enkelt byggas i form av en fågelholk med 10–15 mm diameter på ingångshålet och som sedan grävs ned på en torr och varm plats eller placeras i en stenmur. Man kan även använda en blomkruka av lera som placeras upp och ner, för att skapa ett humlebo. Inred boet gärna med löst packat hö eller mossor eller gräs från ett gammalt sork- eller musbo (observera att detta material måste hanteras med handskar), för största chans att någon flyttar in.

20. Grustäkter och sandiga miljöer

Många sand- och grustäkter hyser en rik, men ofta hotad insektsfauna t.ex. solitära bin och andra stekelarter. Dessa värmeälskande insekter dras till blottas sand i solvarma lägen där de också anlägger sina bon. Värna sand- och grustäkter i närmiljön så att dessa bevaras och sköts genom ett kontinuerligt slitage så att de inte växer igen med skog. Man kan även gynna dessa insektsarter genom att anlägga en sandhög på sin gård eller tomt i ett soligt läge och hoppas på att någon hittar dit och bygger bo.

21. Bifotboll

Flera arter av hotade solitära bin behöver sand för att gräva sitt bo i. En rolig aktivitet som man kan utföra i igenväxande sandmarker är att spela fotboll, gärna med dubbskor, för att skapa blottor av störd sand. Aktiviteten görs i samråd med naturvårdare förstas.

22. Bikupor

Sätt upp en egen bikupa eller uppmuntra en lokal biodlare att sätta upp en i närheten. Detta är ett effektivt sätt att öka

frukt- och bärskoriden samtidigt som du kan få egen honung.

23. Fjärilsrestaurang

Välj ut en solig vindskyddad plats. Ett plank eller en husvägg i bakgrunden är perfekt. Se till att jorden passar de växter som ska planteras. Längst bak i rabatten planteras höga perenner och gärna en fjärilsbuske med ganska lång utvecklingstid som kommer att blomma senare på säsongen. I mitten passar växter som blommor både sommar och sensommar och längst fram kryddväxter och låga växter som blommor från försommar till sensommar. I Karlskoga har Naturskyddsföreningen anlagt en fjärils- och humleträdgård som lockar stora mängder fjärilar, bin och även människor. Mer inspiration och tips på lämpliga växter finns i Naturskyddsföreningens Fjärilshandbok.

24. Fjärilshotell

Flera fjärilar övervintrar fullt utvecklade, bland annat citronfjäril, näselfjäril och sorgmantel. En fågelholk som istället för ingångshål har en centimeter smala springor på framsidans nedre del fungerar som en utmärkt vinterboplats. Fyll holken löst med barkflager av exempelvis tall.

25. Foderautomat för fjärilar

Tidigt på våren kan det vara ont om nektar. Hjälplarna på traven genom att sätta upp en foderautomat. Blanda florsocker, vatten och smaksätt med lite fruktsaft eller vanilj. Gör en konstgjord plattform i trä med borrarade hål och måla den röd eller lilla eller använd en lilafärgad pappersblomma som landningsplats. Plugga i små provrör i plattformen alternativt använd en liten flaska som fylls med sockerblandningen. Doppa en bomullstuss i sockerblandningen och sätt den i toppen på rören/flaskan. Detta är främst ett sätt att studera fjärilar. Bäst är att plantera växter som uppskattas av fjärilar, humlor och bin i en fjärilsrestaurang.

26. Brännässlor – fjärilarnas barnkammare

Brännässlor är värdväxter för många fjärilsarver och därför mycket viktiga att spara. Man ska ha nässlorna i ett soligt och vindskyddat läge och de kan ramas in i en nedgrävd träram eller planteras i en tunna för att undvika oönskad spridning. Genom att försiktigt klippa ner dem under säsongen förnyas nässlorna samt ger ny råvara till nässelsoppan.

27. Skalbaggar och blomflugor

Många vackra vedskalbaggar, t.ex. guldbaggar och långhorningar, lever som fullt utvecklade insekter av pollen. De lockas av vanliga ”ogräsarter” som kirskål och hundkåx. Se till så att dessa blommor får gå i blomning så blir både skalbaggar samt blomflugorna, som också uppskattar dessa blommor, glada.

28. Mulmholk

Ekar med brunt skruvs inuti, så kallad mulm, är mycket värdefulla för en lång rad insekter. Ekar med mulm är ovanliga och exempelvis den rödlistade läderbaggen kan inte flyga mellan de sällsynta mulmekarna. En mulmholk är en slags holk som står på marken och som efterliknar den rätta ekmiljön där mulmekar saknas. På så vis kan läderbaggens kärleksliv främjas!

HJÄLP FÅGLARNA

29. Fågelbord och holkar

Det är bostadsbrist för de flesta fågelarter, hjälp till genom att placera ut en passande holk. Tänk på att inte bara sätta ut traditionella holkar, det finns flera missgynnade arter som även uppskattar lite hjälp, exempelvis tornseglare, göktyta, rödhake, rödstjart och grå flugsnappare. Det råder ofta brist på större bohål anpassade för ugglor, detta kan avhjälpas med att sätta upp uggleanpassade holkar. Flera ugglearter trivs bra med att bo i holk, bland annat pärluggla, kattuggla, spurvuggla, slaguggla och hökuggla. För mer info om olika modeller och byggtips se böckerna: Fågelbord och holkar att snickra själv av Per Bergenholz och Naturkydds-föreningens Vilda grannar.

30. Fågelplattformar för sjöfåglar

Placera ut flottor för sjöfåglar i större dammar och sjöar utan naturliga öar. Dessa är värdefulla häckningsplatser för många arter eftersom de är mer skyddade. Tänk på att förankra plattformen så att den kan höjas och sänkas när vattståndet ändras.

31. Plattform för fiskgjusar

Fiskgjusen häckar oftast i toppen på gamla tallar, men de börjar bli en bristvara. Att sätta upp konstgjorda plattformar på stolpar ute i vattnet eller förankra dem i toppen på kapade trädstammar kan hjälpa fiskgjusen.

32. Berguvplattform

Berguven, Europas största ugglas häckplats, häckar gärna under ett jaktorn om en extra hylla i manshöjd byggs under ståplattformen och fylls med en hink grus eller sand.

33. Svalbrädor

En svalbräda är en bopattform avdelad i sektioner så att flera bon får plats bredvid varandra. Den placeras under takfoten och underlättar för hussvalor som vill häcka. Risken för att boet ska tappa fäste från underlaget och ramla ned minskas även.

34. Tornseglare

Tornseglaren bor gärna under tegelpannor på äldre hus, men när dessa rustas upp byts tegelpannorna ofta ut till nya

där tornseglaren inte får plats. Ett par pannor kan istället ersättas med ”tornseglarpannor”. Tornseglarna smutsar inte ner huset med spillning så som svalor gör. Informera husägare om detta samt få byggmästare att bygga in holkar utformade som ihåliga tegelstenar i nya hus, speciellt de som är högre än sju meter.

35. Träd och buskar som fåglar gillar

Man kan medvetet plantera träd och buskar för att gynna fåglar. Arter som uppskattas är bland andra nypon, hagtorn, hägg, häggmispel, fläder, druvfläder, rönn och körsbär samt sälj förstås.

36. Fågelrestauranger

Genom att plantera solrosor och andra frörika växter på ett större område, kanske nedlagd åkermark, kan man bjuda frötände fåglar på en festmåltid framåt höstkanten. Man bör också se till att området lätt kan överblickas, från en observationsplats, av fågelintresserade människor.

37. Foderautomat

Sätt gärna ut foderautomater för att mata fåglarna vintertid. De bästa lösningarna är där fåglarna inte trampar i maten. Favoritfödan för de flesta småfåglar är solros- och hampfrön samt talgbollar.

38. Rovfågelpinne

För att underlätta för tornfalkar och ormråkar att jaga sorkar och möss kan man sätta upp rovfågelpinnar på öppna marker där det saknas naturliga utsiktsplatser.

39. Hackspettsrestaurang

Gör en fettstubbe, populärt hos hackspettar och mesar. Ta en meterlång trädstam och borra en rad djupa hål i den. Fyll sedan hålen med en blandning av smält talg och olika fröer. När fett har stelnat är det dags att hänga upp fettstubben på en passande plats.

40. Bomaterialautomat

När småfåglarna bygger sina bon är de i stort behov av bomaterial och uppskattar om man hänger upp bomull, vadd, ull eller hundhår i t.ex. en talgbollshållare i sin trädgård eller i parker.

41. Fixa ett fågelbad

Även fåglar vill bada lite då och då och att ha ett fågelbad i trädgården uppskattas inte bara av fåglarna utan även av flera insekter och andra djur som vill dricka vatten. Tänk på att rengöra det regelbundet så att vattnet hålls rent. På vintern, när det är svårt för fåglarna att komma åt vatten, kan man hälla i ljummet vatten så att det inte fryser så snabbt. Man kan med fördel placera fågelbadet i närheten av skyddande buskar så att småfåglarna får vara ifred från rovfåglar.

42. Gör ett jordbad

Fåglar ses ofta bada i lös, torr jord i exempelvis rabatten. Beteendet hjälper dem att bli av med parasiter från fjäderdräkten. Man kan hjälpa fåglarna genom att göra ett jordbad i valfri storlek genom att blanda torr jord med sand och placera den i ett torrt och soligt läge för snabb upptorkning efter regn. För mer information och tips om vad man kan göra för att hjälpa fåglarna rekommenderas boken: *Närnaturboken – Idéer för att utveckla biologisk mångfald* av Ulf Lundwall och Isak Isaksson och Naturskyddsföreningens bok *Vilda grannar*.

ANDRA HJÄLP- INSATSER FÖR DJUR

43. Fladdermusholk

Fladdermössen får det allt svårare. Det beror bland annat på utdikning av småsjöar och vattendrag med god tillgång på insekter samt att det inte finns tillräckligt med murkna gamla hålträd kvar för fladdermössen att bo i. Köp eller bygg en holk och sätt upp den – när spelar ingen roll eftersom fladdermössen använder den året runt. Holkarna bör sättas 3-4 meter upp i söderläge. Det får gärna finnas skuggande grenar ovanför, men utrymmet framför holkarna bör vara fritt från vegetation. Välj gärna en skog med både barrträd och lövträd, allra helst med en sjö, bäck eller damm i närheten, där det finns gott om insekter. Läs mer om fladdermusholkar och hur du kan bygga dem på Naturhistoriska riksmuseets hemsida:

<http://www.nrm.se/faktaomnaturenochrymden/djur/daggdjur/fladdermoss/fladdermusholkar.1037.html> och i boken *Vilda grannar*

44. Igelkottsbo

Bygg ett övervintringsbo åt en igelkott i form av en liten hundkoja. Placera ut boet på en ostörd plats täckt med ris, löv och kvistar.

45. Hasselmusholk

Hasselmusen är inte direkt vanlig någonstans i Sverige och är därför värd all hjälp man kan ge. Holkar av obehandlat trä, med ett ingångshål på minst 32 mm kan sättas upp på en till fyra meters höjd i buskar eller småträd. Chansen att någon flyttar in ökar om holkens framsida, med ingångshålet, är vänd inåt så nära stammen som möjligt.

46. Ekorrholk

På platser med intensivt skogsbruk har ekorren svårt att hitta bra boplatser. Genom att bygga och sätta upp en eller flera holkar kan man avhjälpa bostadsbristen. Ekorrholken påminner om en fågelholk, fast med ingångshålet på sidan istället och med ett nät med maskstorlek ca 1 cm i botten

för att öka ventilationen i boet. Holken bör placeras på 6 - 9 meters höjd i ett lämpligt träd.

47. Rävgryt

Ett konstgjort gryt kan göras med hjälp av en brunnsring av betong och några rör. Det ska helst placeras i ett ostört skogsbryn. För utförliga bygginstruktioner se boken: *Vilda grannar*

48. Faunadepåer – levande död ved

Död ved är viktig för många djur och växter men det har blivit en bristvara i naturen. Skapa en faunadepå genom att lägga grova trädstammar på hög på en solig och varm plats med lite skugga då soliga och skuggiga platser drar till sig olika djur. Låt stockarna ha en varierande storlek och välj om möjligt olika träslag då olika djur- och svamparter gillar olika träslag. Sätt gärna upp en informationsskylt för att berätta om vilken nytta stockarna gör.

49. Hjälp grodorna över vägen

Groddjuren vandrar på våren till sina lekvatten för att fortplanta sig. Ibland skär bilvägar rakt över vandringsstråken. Det enklaste sättet att hjälpa grodorna över vägen är att bära dem. Man kan samla dem i en hink och släppa dem på rätt sida av vägen eller bära ned dem ända till lekvattnet som ofta ligger i en grund sjövik. Groddjuren vandrar i skymningen bara under några veckor i april. Tidpunkten varierar beroende på läget i landet. Kontakta din kommunekolog först. Ytterligare ett sätt att uppmärksamma grodvandringen är att sätta upp en grodvarningsskylt som varnar för grodor och paddor på vägen.

50. Övervintringsplatser åt grod- och kräldjur

Groddjur och reptiler söker ofta övervintringslokaler i sydvända skogsbryn. Underlätta för dem genom att spara rishögar där groddjur och ormar kan gömma sig. Snokar t.ex. lägger ägg och övervintrar i komposthögar som man t.ex. kan spara i ett hörn av trädgården.

51. Vinterbo till salamandrar

Både mindre och större vattensalamandrar kan lockas till att övervintra i ett konstgjort bo. Gräv ner till ett frostfritt djup och fyll därefter gropen med död ved varvat med sten och halm ändå upp till markytan. Toppa det hela med sten och död ved.

52. Foderhäckar

Snörika och kalla vintrar kan rådjur och älgar behöva lite extra hjälp. Man kan då placera ut foderhäckar med hö, kompletterade gärna med att lägga ut äpplen och morötter samt placera ut en slekesten (saltsten). För fler idéer och hjälptips se: *Närnaturboken* samt *Vilda grannar*.

GYNNA VATTENMILJÖER

53. Anlägg en våtmark

Våtmarker är mycket viktiga miljöer då de både har en vattenrenande effekt samt hyser stor biologisk mångfald. Man kan anlägga en våtmark genom att skapa grunda över- och svämningsytor i anslutning till strandlinjen till bäckar och vattendrag. Genom att gräva ut strandbrinken på ena sidan vattendraget kan man tillåta vattnet att svämma över och bilda en våtmark. Detta ska självklart göras endast så att befintliga naturvärden inte försämras. Man kan även bygga en egen liten våtmark som alternativ till en damm. För mer information om hur man kan gå tillväga se boken: *Vilda grannar*

54. Restaurering av vattendrag

Fler block och stenar i vattendrag gynnar både djur- och växtliv. Blocken och stenarna skapar nya mikromiljöer och exempelvis laxöringen gynnas av att de forsande partierna blir fler. (Genomförs i samråd med kommun, markägare och fiskeföreningar.)

55. Åtgärda vandringshinder för fisk

Inventera åar och bäckar med tanke på vandrande fisk. Om fisk kan vandra upp så ökar samtidigt förutsättningarna för musslor, kungsfiskare, uter med flera att leva i åarnas övre delar. Bygg bort vandringshinder genom att anlägga fria fiskvägar där det är möjligt. (Genomförs i samråd med kommun, markägare och fiskeföreningar.)

56. Rensa upp dammar

Se till att gamla dammar och andra småvatten rensas upp från gammalt skräp. Detta kan genomföras i samarbete med en skola. En damm adopteras, restaureras och undersöks.

57. Ta bort havstulpaner från båten utan gift

Giftiga båtbottnfärger ställer till stor skada och det bästa är om man helt kan låta bli att bottenmåla båten. Men hur blir man då av med havstulpanerna? Havstulpanlarverna fäster på ytor i början på juni i Östersjön och något tidigare i Västerhavet. Genom att sjösätta båten så sent som möjligt kan antalet som fäster på just din båt minska. Ankra båten då och då i mynningen till en älv eller å, då det söta vattnet dödar havstulpanlarver. Innan havstulpanerna fäst kan de skrubbas bort med en rotborste. Att tvätta båten i en båt-bottentvätt kan också vara ett alternativ.

58. Skrubba grönslick

Blåstången förökar sig varje försommar i maj till juni vid fullmåne. Du kan hjälpa dess "larver" (gameter) att hitta en bra fästplats genom att i samband med fullmåne skrubba bort den övergödningsgynnade grönslicken från en klipp-

häll i vattenbrynet. Även att vända på stenar vid strandkanten kan hjälpa blåstången, det skapar "rena" fästytor där tången bättre kan etablera sig. Det är omdiskuterat om denna metod är effektiv, så den bör genomföras med stor varsamhet.

59. Engagera dykare att skapa rika vattenmiljöer

Engagera dykare att skapa äggläggningsplatser för olika marina organismer. Låt bygga en tältliknande anordning av pilkvistar sammanbundna av rep i naturmaterial. Tältet byggs som en takåslignande struktur och förankras på sandiga grundbottnar på ca 10 meters djup, gärna vid en flodmynning. Sedan koloniserar tältanordningen snabbt av marina organismer som söker skydd eller för att lägga ägg.

60. Havsstränder

Längs havsstränder ansamlas ofta tång i större bankar. Tångbankarna är rika på insekter och kräftdjur och därför mycket viktiga för rastande vadare. Tångbankarna tas ofta bort då de luktar illa, men bör lämnas på fler ställen än enbart i naturreservaten. Ofta samlas skräp längs stränderna. Att genomföra strandstädning – gärna i kombination med att titta närmare på livet längs stranden – är en värdefull och kul insats.

ÖVRIGA AKTIVITETER

61. Bli fauna- eller floraväktare

Om många i landet hjälps åt att övervaka arter av växter och djur kan den kunskapen sedan sammanställas för att användas inom naturvård och miljöövervakning. Du kan bli floraväktare åt Svenska Botaniska Föreningen och fauna- väktare åt Sveriges entomologiska förening (SEF) och SLU. Läs mer om floraväktare:

<http://www.sbf.c.se/index.php?id=138>

Läs mer om faunaväktare:

<http://www.slu.se/sv/centrumbildningar-och-projekt/artdatabanken/arter/overvakning-av-arter/faunavaktarna>

62. Lokal artdatabank

Uppmana kommunen att upprätta en lokal artdatabank där förändringar av förekomst av arter över tiden registreras. Det är också viktigt att allmänheten kan rapportera in sina fynd. Detta leder till bra kartläggning av den biologiska mångfalden i kommunen som kan användas för att peka ut skyddsvärda områden samt vara till hjälp vid exploateringsplaner.

63. Informera markägare om hotade arter

Informera mark- och fastighetsägare om att hotade arter finns inom fastigheten. Betona det unika med att arten finns där och dess funktion och betydelse för ekosystemet.

Ge även konkreta råd för hur arterna och miljöerna ska bevaras. Skapa en positiv dialog!

64. Anlägg en naturstig

En naturstig i närområdet ger människor en chans att komma ut i naturen och på egen hand lära sig mer om växter och djur. Man kan arrangera naturstigen tillsammans med kommunen i ett naturreservat eller i samarbete med och i anslutning till en skola för att uppmuntra barnen att lära sig mer om sin närnatur och samtidigt öka möjligheterna för att naturen inte exploateras just där. Genom en naturstig kan man visa på naturens värden och dess många användningsområden och på så sätt se till att den skyddas.

65. Växtbyttardag

Att anordna en växtbyttardag under naturvänliga veckan är en perfekt aktivitet och innebär att frön, skott och plantor kan byta ägare samtidigt som den biologiska mångfalden stärks och utvecklas lokalt. Gör lämpligen i samarbete med lokala trädgårdsföreningar.

66. Gerillaodling

Gerillaodling är ett sätt att ”ta över stan” och öka naturvärdena och gynna växt- och djurliv genom att exempelvis röja fram betydelsefulla träd, plantera bärbuskar och så fröer såsom Karlskogakretsen gjorde.

67. Visningsträdgård

Anlägg en visningsträdgård, i en park eller på annat ställe där många passerar, i samarbete med kommunen eller en trädgårdsförening. Skapa en fjärilsträdgård, anlägg en groddamm, bygg ett övervintringsbo för igelkottar eller någon annan passande aktivitet som ger inspiration och sprider kunskap om hur man kan få vilda växter och djur att trivas i staden. Bjurholmskretsen gjorde en park till en blomstrande oas i samarbete med Trädgårdssällskapet.

68. Kreotop

Kreotop är en konstruerad naturmiljö i liten skala med syfte att öka den biologiska mångfalden. Denna typ av konstgjorda naturmiljö kan skapas i samband med etablering av vindkraftverk. Mer information kan man hitta i Jordbruksverkets skrift:

http://www2.jordbruksverket.se/webdav/files/SJV/trycksaker/Pdf_ovrigt/ovr3_30.pdf

69. Vilda grannar-quiz

Att anordna en egen liten tipspromenad eller använda Naturskyddsföreningens färdiga ”Vilda grannar quiz” är en bra aktivitet för att fånga folks intresse och öka kunskapen för vidare engagemang i hur man kan gynna vilda växter och djur. Alla deltagare får med sig en fröpåse med ängsfröer som kan spridas på lämplig plats och vinnaren får en bok som pris.

LÄR DIG MER

Dessa idéer är insamlade från en mängd olika källor. Sök mer information och bidra gärna med att utveckla och hitta på nya idéer. Här är några av de källor som använts och förslag till vidare läsning:

- *Närnaturboken – Idéer för att utveckla biologisk mångfald* av Ulf Lundwall och Isak Isaksson,
- *Vilda grannar – hur vi får ett rikare djur- och växtliv omkring oss* av Per Bengtson och Maria Lewander
- *Fågelbord och holkar att snickra själv* av Per Bergenholz
- *Naturskyddsföreningens Fjärilshandbok: Om konsten att få fjärilar att trivas* av Per Bengtson, Isak Isaksson och Maria Lewander
- *Naturskyddsföreningens Dammbandbok: Om konsten att skapa småvatten* av Isak Isaksson, Per Bengtson och Maria Lewander
- *Naturskyddsföreningens Bygga bo-handbok: Om konsten att bygga bon åt vilda djur* av Per Bengtson och Maria Lewander
- *Sälg – Livets viktigaste frukost* av Bengt Ehnström och Martin Holmer
- *Asp – Darrar min asp, myllrar min värld* av Bengt Ehnström och Martin Holmer